

**פירוש
למגילת אסתר**

הנקרא

פתרון אחשורוש

והוא חלק מהחיבור

ספר העשר

מאת החכם יעקב בן ראובן

הקדמה

יעקב בן ראובן היה חכם ופרשן מקרא חשוב שחי בסביבות המאות ה-11 וה-12 לספירת הנוצרים. הוא פעל ככל הנראה בקושטא, בירת הממלכה הביזנטית (הנקראת גם קושטנדינא או קונסטנטינופול ובימינו היא נקראת איסטנבול). ניתן ללמוד שיעקב היה כנראה יליד קונסטנטינופול מכך שהפירוש שלו מכיל הרבה מונחים ביוונית-קראית וביוונית, שהייתה שפת הממלכה הביזנטית. ממילים אלה אפשר ללמוד על מטבעות הלשון שהיו מקובלים בקרב הקראים באימפריה הביזנטית.

במהלך חייו הוא נסע אל ארצות שונות במטרה להפיץ את היהדות הקראית ברחבי העולם וכדי לאסוף כתבי יד שיש בהם פרשנות של קראים למקרא. חיבורו החשוב ביותר נקרא "ספר העשר", כי, כמו שהוא אמר בהקדמה לספר, הקורא ימצא בפנים מספיק מידע ולא יאלץ לעיין בפרשנויות ארוכות ובעלות מספר רב של כרכים שהוא כבר קרא בעצמו.

"ספר העשר" נמצא בכתב יד בסנט. פטרסבורג, בפריס, ובליידן שבדרום הולנד. פינסקר הדפיס קטעים מתוך הפירוש לתורה בספרו 'ליקוטי קדמוניות', ודוקס הדפיס קטעים מתהלים.

קטע אחר מ"ספר העשר" מירמיה ועד דברי הימים (מלבד תהילים) הודפס תחת הכותרת הכללית "מבחר ישרים", יחד עם פירוש לנביאים ראשונים ולישעיה שנקרא ה"מבחר" של החכם אהרון בן יוסף על ידי החכם אברהם פירקוביץ' בגוזלווא תקצ"ד (Koslov, 1835).

ספר העשר מבוסס על דברי פרשנות של חכמים קראים שקדמו ליעקב בן ראובן שהיו כתובים בעברית או מתורגמים לעברית מהשפה הערבית. יעקב בן ראובן הרבה להתבסס על דברי החכם יפת בן עלי ועל דברי החכם ישועה בן יהודה.

ההסבר של המחבר לכל קטע נתון לרוב נפתח בקיצור 'מע' או 'יע' (שמשמעותם בערבית היא 'מענה' או 'יעני' = כלומר). כאשר קיימים הסברים אחרים של פרשנים אחרים נוספים, מופיע בדרך כלל בין פרוש לפרוש הקיצור 'ד"א' שמשמעותו הוא 'דבר אחר' או 'דברי אחרים'.

הפירוש שנכתב כאן מבוסס על הנוסח של מהדורת פירקוביץ' וכמעט ולא שיניתי את הנוסח של הפירוש שהופיע במהדורת זו. שיניתי את נוסח הטקסט רק במקרים בהם היה ברור כי נפלה שגיאה בנוסח, כך למשל הזזתי חלק מהפירוש על פרק ט' שהופיע תחת הכותרת של פרק י' למקומו הראוי. כמו כן הוספתי מראי מקום במקומות בהם החכם יעקב בן ראובן ציטט מספרים אחרים בתנ"ך, וגם הוספתי ביאורים שלי למילים שדרשו לדעתי הסבר. את כל התוספות שלי כתבתי בתוך סוגריים מרובעים. כמו כן, המילים מתוך המגילה שאותם מבאר החכם בפירושו נכתבו כאן בכתב מודגש. המילים בכתב הרגיל הן הסבריו של החכם.

קובץ זה הוא גירסא שנייה ומתוקנת תודות לכל מי שהעיר הערות ובדק את הנוסח. אשמח לשמוע הערות והארות לקובץ זה. ניתן לשלוח אותן לכתובת הבאה:

neriaharoeh@walla.co.il

פתרון אחשורוש - החכם יעקב בן ראובן

זה הספר יקבוץ ז' עקרים ולהם ס"ג תולדות: א' לא יתחרה ברשע; ב' הוא כי יעשה האיש רצון בעל דינו וריבו כאשר יכשר לו; ג' שיחכה האיש וישא על נפשו כל רעה שיעשה לו בעל דינו; וה-ד' כי אם יראה בעל דינו מתגבר עליו חייב עליו שיכוף ראשו עליו; ה' חייב על האיש כשיראה לבעל ריבו כי הוא חפץ להרגו בחמס חייב עליו להתחנן אל ה' קודם שיצילנו ואחר כן יתחנן איש שיצילנו; וה-ו' כי אם יתגבר איש על בעל דינו לא יעשה בו כל רעות במהרה, אלא יחשוב בדעתו קודם כי אם אעשה כן יבוא עלי כן; וה-ז' שיניח דבר שיהיה זכר עליו לדורות. א"א [אמר אומר]: למה לא הזכיר שם ה' בספר? נאמר כי אם יהיו כותבים במגילה עם שם ה' היו גם העכומ"ז [עובדי כוכבים ומזלות], מלכי מדי ופרס יכתבו בשם ה' שם בעל.

(פרק א) **ויהי בימי אחשורוש** הוא רביעי לבלשצר ושלישי למלכי פרס, ואחשורוש הם ב'. **מהודו ועד כוש** הוא מן המזרח עד המערב, כי הודו במזרח וכוש במערב; ד"א [דבר אחר], כמו "מתפסח ועד עזה" [מלכים א' ה' 4]. **מדינה** כמו ארץ מצרים כולה, ארץ גושן. **ובמלואת** אחר מלאת. **בחצר גנת** כי עם הארץ היה הרבה ולא היה יכול להם הבית. **רצפת בהט ושש** הקרקע שלה רצפה כמו מרצפת אבנים עם בהט ושש, והם ממין היקרים שיש להם עינים. **שוניים** זה מחולף מזה בתואר. **ויין מלכות** יקבוץ ד' דברים: ה-א' ישן ולא חדש; ב' מבוסס וריח טוב; ג' טעמו טוב; ד' עינו טוב. **כיז** ידו היתה משגת. **כדת** כמנהג; ד"א, המלך לא חלפו. **יסד** כמו "ויסדו הבונים" [עזרא ג' 10]. **בית המלכות** לא בחצר כי אם בהיכלו. א"א [אמר אומר]: למה נסמכה מגלת איכה למגלת אחשורוש [מגילת אסתר]? נאמר כי במגלת איכה יזכור צרות ישראל וחרבן המקדש ואיך הוגלו בין העכומ"ז, וזכר בזה הספר איך עזרם ה' בין העכומ"ז שנדע כי ה' מְיַסֵּר לישראל על דרך תוכחה לא על דרך נקמה. וזה הספר נכתב אחר ט"ו שנה לגזירת כורש. **למהומן בותא... ז' סריסים** לא סריס ברבטי. **ותמאן** א"א: למה מאנה לבוא? נאמר פחדה שיאמר א' [אחד] מהם כי בתי או אסתי יפה ממנה; ד"א [דבר אחר], יראה כי אולי אם יצא יין המלך ממנו וישמע המלך כי ראו אותה יהרגנה, כי יאמר אני נְשָׁפוֹר הייתי ולמה קבלת ממני. **יודעי העתים** עתי המלכות. **ראשונה במלכות** מע' [מְעַנְהָ - פירושו] פעם ראשונה או כסא ראשונה קרוב למלך [הכסא הקרוב ביותר למלך]. **ויאמר ממוכן** י"א [יש אומרים] הוא המן.

(פרק ב) **ואת אשר נגזר עליה** גזירת מות. **איש יהודי** נקרא יהודי שהגלה בשבט יהודה; ד"א, בזה השם נקראו בגלות. **הדסה** היו לה ב' [שני] שמות כמו יסכה - שרי [אשת אברהם]. א"א: למה לא לקח מרדכי לאסתר [כאישה] הלא זה מותר? נא' [נאמר] היה איש זקן ועובד לה' ולא שיקח נערה קטנה. **דבר המלך ודתו** כי נשמע דבר המלך בשושן ודתו בשאר הערים; דבר אחר, דבר המלך הוא גזירתו ודתו הוא הספר שכתב; ד"א, דבר המלך בעד ב' קבוצים ראשון ביד הפקיד ושני ביד הגא [הוא הגין]; ד"א, דבר המלך בעבור ושתי ודתו בעבור מלכותה או ויפקד המלך פקידים. **לא בקשה דבר** מרוב צניעותה ובושת פניה. **ויבהל** זה הגין, **את תמרוקיה** של אסתר מנפשו. **תמרוקיה פשימיטיא קקפנוריא** שהם יורקו על הפנים. **מנותיה** הם מנחות ומאכלות טובות ובגדים. **ואת שבע הנערות** המנהג שיתנו לה ז' נערות משרתות לה. **וישנה** הודיע כי תמרוקיה ומנותיה וגם על ערותיה משונים לטוב יותר. **ומה יעשה בה** מתמרוקים; ד"א, בדינה ובדתה. **ובהגיע תור נערה** הודיע כי לא היה מגיע נערה ונערה לבוא אל המלך כי אם אחר קץ היות לה י"ב חדש. וזה הדבר אולי היה בכל פעם ופעם של שכיבה אחר שהיה ישכב עם הנער' [שוכב עם הנערה]. **בערב... ובבקר היא שבה** והיתה והיתה עושה

עוד י"ב חדש ועוד היתה הולכת אל המלך. **אל בית הנשים שני** הוא בית שני אל שומר שני. **ונקראה בשם** תבוא פלונית עתה; ד"א, כי אם חפץ בה המלך להמליכה ונקראה בשם מלכה. א"א: הלא ה' לא ינקה על עובדי עכומ"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים, ואיך מסרה עצמה לעכו"מ? נאמר כי ידעה אסתר אם תמאן ירע אותה רע מזה ויאניסוה ויוציאוה מדין ישראל ותחלל שבת ומועד וכל דבר התורה. **והנחה למדינות** כי לא לקח מהם מס. **ויתן משאת** היה ישלח לגדוליו מתנות ולעמי הארץ. **ובהקבץ בתולות שנית** מע' [מְעַנְהָ] נתקבצו פעם ראשונה ביד הפקידים בכל מדינות מלכותו עד שושן הבירה; ד"א, בתחלה קבצו אותן אל שושן הבירה אל הגי ואחר כך קבצו אותן אל בית המלך והביאו לאסתר עמהן; ד"א, שנית לְשָׁתִי.

(פרק ג) **כי כן צוה לו** בעבורו. א"א: מה נמנע מרדכי מלהשתחוות להמן? נאמ' כי כריעה והשתחויה לא יכשר לאדם כי אם לה'. והשיבו עליהם, איך אמר בשר חמישים 'ויבוא שר חמישים השלישי ויכרע על ברכיו? [מלכים ב' א' 13], ואיך השתחוה יעקב לעשו? נא' כי ההשתחויות הם ב': א' השתחוית עבודה; וה-ב' השתחוית כבוד, וזו השתחוית המן אלהות היתה, שנא: 'כורעים ומשתחויים'. **וירא המן** היה רואה פעם אחר פעם. **הפיל פור** הביא איש קוסם שיחשוב השעות של יום, לקח קלפים חתיכות או עשה קרועים וכתב על כל א' וא' שם היום. והיו ל' קלפים [30 קלפים], ואחר כך השליך כלם בכלי א' והיה מבלבלם ומערבבם, והיה אומר הזמן בידי יום הריגתם והיה המנחש ישלח ידו בהם, ואשר היה יבוא בידו זה סימנו. ואמרו כי בניסן הציילם ה' מן פרעה; ובאייר עזרם על עמלק; ובסיון על זרח הכושי; ובתמוז על אדני בזק; ובאב במלך ערד; ובאלול במדין ועמלק; ובתשרי היתה חדוש מלכותם; ובמרחשוון שלמו מבניינו; ובכסליו ובטבת נעזרו בסיחון ובעוג; ובשבט נתחדשה גדולתם; ונשאר חדש אדר ובו מת משה רבינו, ולכן האבידס ה' בנחוישים. **מפזר ומפרד** לא יתחתנו. **ודתיהם שנות** כמו מילה, ושבת וחקים. **ואת דתי המלך** ירמיו אל מצותו שישתחו לו. **ולמלך אין שוה** אין נכון וטוב להניחם; ד"א, לא יתחבר עם המלך איש חבר שישוה עמו שיאמר לו הניחם; ד"א, אין שוה והועלה להניחם. **אל אחשדרפני המלך** אולי הם העומדים בצרכי המלך. **אל מדינה ומדינה ככתבה** כי המדינה תקבוץ עמים רבים; ד"א, כי המדינה תימן ויכליל ערים הרבה. **ונשלוח** הוא מצָדָר [שם פעולה בדקדוק]. א"א: הלא נפל הניחוש שלו ב"ג באדר ולמה שלח רצים המן במהרה מן י"ג בניסן? נא', בעבור שיתקנו עכו"מז עצמם להרוג לישראל בטוב, ועוד שלא ינחם המלך מהר [מאת] הדבר. **נבוכה** מן "נבוכים הם" [שמות י"ד 3]. א"א: למה נתחייבו ישר' [ישראל] אבידה באותו הזמן? נא', בעבור כי לא עלו לירושלם ונתרשלו ונתעצלו ולא עלו בשנת א' עד שנת י"ב לאחשורוש. וי"א [ויש אומרים] כי השתחוו לְצֶלְם שהקים נבוכדנצר - ולא כן הוא. וי"א שלקחו מבנות עכו"מז - ולא כן הוא.

(פרק ד) **ותתחלחל** כמו "מלאו מתני חלחלה" [ישעיה כ"א 3]. **פרשת** כמו "כי לא פורש" [במדבר ט"ו 34]. **פתשגן** הוא טופס. כי נתלה המן ב"ז בניסן כי התחילו לצום יום י"ד ויום ט"ו ויום י"ו ולמחר של צום נתלה, והאומר כי נתלה בסיון בכ"ב או בכ"ג בו יעשה כי משנתנה הדת בשושן עד שתבוא אסתר לפני המלך עברו ע' יום [70 יום], ולא יתכן כי הניחה הדבר בזמן רחוק. **זה שלושים יום** הודיעה כי לא אוכל לבוא זולת קריאתו. וזה שאמר **ואני לא נקראתי** לא כי לא היה הולך המלך אליה בערב לביתה, אבל זה ביום אמרה אסתר יש לי שלשים יום כי לא נקראתי לבוא למלך לשבת עמו. ואם יאמר איש: אמר שהיה המלך הולך אליה בערב למה שלח מרדכי אליה לבוא אל המלך ביום שתבוא לידי מות והמלך בערב היה הולך אליה? נא', כי חפצה אסתר לבוא אל המלך ביום. **אל תדמי** אל תשקוטי בנפשך. **רוח והצלה יעמוד** לישראל כי יש לה' יכולת בכל דבר שיחפוץ; ד"א, ממקום אחר ממקום אחריו והוא בית המקדש. **ומי יודע אם לעת כזאת** מְעַנְהָ: אם בזאת העת בשנה הבאה הגעת למלכות; ד"א,

הפחידה ואמר לה: **אולי לא תשארי עד י"ג באדר במלכות, כי יעשה ה' עליכם ברוב תחבולותיו ותמותו אתם קודם שנמות אנחנו; ד"א, כי ה' היה יודע כי ישראל יפלו בצרה הזאת והשיג ה' אותך למלוכה שתצילי לישראל, ואם לא תעשי תתחייבי. וצומו עלי ו' יתיר [הו' הראשונה מיותרת]; ד"א, וצומו עלי ואל תאכלו ולא אמר אל תאכלו ואל תשתו שיהיה ביאור וצומו עלי. שלשת ימים כי וצומו עלי' זולת שלשת ימים.**

(פרק ה) **ותלבש אסתר מלכות** בגדי מלכות. **ויתאפק** הוא לשון חכוי [המְתַנָּה], כי לא עשה עמו דבר רע. **שְׁוֹה לִי אִישִׁיזוֹן**; ד"א, כמו 'שויתי ה' [תהילים ט"ז 8]. משום לא אשוה כבודי אצל מרדכי כי אם מעשה גדול ועדוף מן כבודי.

(פרק ו) **ויאמר המן בלבו** זה מעשה הסופר. **ויקרא לפניו איפרישינטון**. **וחפוי ראש** מכוסה ראש עם חיקו כמו חוֹפָה בבושה וכלמה.

(פרק ז) **תנתן לי נפשי** היה מנהג הפרסיים - אדם אם תהיה לו שאלה לפני המלך בעבור אחר, יכשר לו לדבר דברים בעבור נפשו קודם, ואחר כן בעבור אהובו. **כי אין הצר שוה לא יכשר לצר שישוה ויעשה בקשתו ויזיק המלך לעצמו בדם נקיים; ד"א, כי אין יתרון הצר שוה בנזק המלך, כי אם נזק המלך עדוף מן יתרון הצר; ד"א, אם היינו נמכרים עבדים ולשפחות הייתי מחרישה, כי לא ישוה זה מעשה הצר אם יכעס המלך עליו, כי כעס המלך גדול הוא ומכירתו קלה. **הגם לכבוש** לא נשאר לך כי אם להרוג לאשתי אשר עמי בבית, כי כל חפצך נעשו, ולא נשאר לך כי אם לכבוש אותה. **הגם לכבוש** למלכה לשפחה ולהריגה; ד"א, **הגם ליקרב** איש במטת הנשים; ד"א, **הגם לכבוש** ולתפוש בגדי המלכה, כי אין מנהג לתפוש המלכה ולקרב אצל המטה. **בבית** מע' עמי אתה בבית ותעשה כזה לפני. **חפו** נתכסו מן הבושת; ד"א, כן היה מנהג בעת שיקצוף המלך על איש מביאים מכסה ומכסים פני האיש עד שיצוה להרגו.**

(פרק ח) **ויכתוב בשם המלך אחשורוש** דע כי אמר המלך אין להשיב את הספרים, ואיך עשה מרדכי והפיל זו הגזרה? נא' ד' [נאמרו ארבעה] דברים: א' כתבו לשרים של מדינות כי המן היה מתחלה אהוב המלך - ועתה נתברר כי הוא מורד; ב' או כתבו כי המלך חפץ לנסות היהודים אם יברחו מתחת יד מלכותו או לא; ג' או כתבו כי המלך חפץ שיבחן כל העכו"מז ואנשים הרעים; ד' או כתבו כי טבעת גנב אותה-המן וחשב למרוד במלך. א"א: יכשר זה למלכים שיאמרו: 'הרגו אנשי?' נאמ', אמר להם הרגו זרע עמלק ואנשי המן שכולם יועצים היו לו למרוד. **תכלת ביניטון**. **וחור לבן**. **ועטרת** היתה העטרת על לבוש שלו ואין הוא כתר מלכות. **ותכריך בוץ** הוא מעיל שש. **בוץ** הוא שש משזר לבן. **וכרמיל** הוא תולעת שני. **ותכריך בוץ** הוא לבן טוב מן חור. או יהיה ותכריך צביעה כמו פְּרָמִיל אבל בוץ הוא לבן. **וארגמן** הוא אושטורודיזונדא - לא אדום לגמרי ולא שחור לגמרי.

(פרק ט) **ואת פרשנדתא... עשרת בני המן** זולת החמש מאות. **ובבוזה לא שלחו את ידם** כי הנביאים הזהירום, ואולי ראשיהם או מרדכי כתב אליהם שלא ישללו כי אם למלך יתנו. ומצות הפורים ד' דברים חייבים: ה-א' משתה שלא יצום איש; ב' שמחה שלא יבכה איש בו; ג' ומשלוח מנות; וה-ד' ומתנות לאביונים. **וקבל** מע' עם היהודים. **את אשר החלו** שהתחילו לעשות משתה ושמחה. **ואת אשר כתב מרדכי** משלוח מנות. ד"א, **את אשר החלו לעשות** מנפשים - י"ד ט"ו בשנה הראשונה. וכן קבלו מאשר **כתב מרדכי** עליהם. **ובבָּאָה לפני המלך** והכניסה למרדכי לפניו צוה המלך לכתוב כן מרדכי כל מה שיחפוץ, ואחר כן הכניסו הכתבים לפני המלך וקרא אותם האומר לפני המלך. וזה שאמר **אמר עם הספר** הוא הקורא עם הספר. **על כן על כל דברי** בעבור הדברים הכתובים בזו המגילה. **ומה צרה ראו על ככה, ומה ששון הגיע אליהם; ד"א, אשר ראו** והתבוננו בדעתם לנוח בי"ד לאכול ולשתות, **ומה הגיע**

אליהם כתב מרדכי לקיים גם את יום ט"ו; ד"א, מע' ולמען **ראו על ככה** כי הפיל פור להומם. על כן קראו לימים האלה פורים. ולמען **הגיע אליהם** ספרים של המן לאבדם ביום י"ג לחדש אדר. **ועל כל הנלוים** הם הגרים. **לא יעברו מתוך היהודים** בימי הגולה. **לא יסוף מזרעם** בימי המשיח ובנין המקדש. ואת כל תוקף גבורות ה' שעשה עמהם.

(ט) **דברי שלום** מה שעבר עליהם מן השלום שנתן ה' להם. **ואמת** חייב עליהם שישבחו לה' ויקיימו תורתו. **דברי הצומות** מע' בעבור הגרמת הצומות נושעו ובעבור זעקתם הוצלחו. **ומאמר אסתר** שבאה והתחננה לפני המלך. **ונכתב בספר** זה אחשוורוש העתיק למגלה שתהיה לפניו; ד"א, נכתב בספר על ידי הנביאים. **מס** אולי לכד מדינות בעת שלקח לאסתר וגדל למרדכי. **מעשה תקפו** הם בית יער הלבנון שהיו מגנים וחרבות ערי מלחמה.

(פרק י) **מס על הארץ** הראה כי ה' שנים [5 שנים] לא לקח מְנַחָה, בָּלוּ וְהִלְךְ; [סוגי מיסים], ועוד שב בשנת י"ב למלכות ושם מס. **וגדול ליהודים** גם היה גדול בעיני היהודים. **ורצוי לרוב אחיו** ולא אמר לאחיו, הודיע כי היה רצוי ואהוב וכשר לכל אחיו הכשרים. **ודובר שלום** דברי שלום. **לכל זרעו** ולא לרוב זרעו כי אם לכל זרעו.

ברוך ה' לעולם: